

УДК.013.74 (410)

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ТОЛЕРАНТНІСТЬ» У ПРАЦЯХ БРИТАНСЬКИХ УЧЕНИХ

Катерина Мазуренко

У статті розкрито зміст поняття толерантність через призму його розвитку, що не припиняється дотепер, описано та досліджено умови, за яких було сформовано це поняття і шляхи, якими воно поєднується з освітою загалом, зокрема релігійною освітою у школах Великої Британії. Також у статті йдеться про філософський та соціальний бік проблеми і політичний вплив на освіту та толерантність.

Ключові слова: толерантність, освіта, релігійна освіта, виховання, філософський та соціальний аспекти.

Орієнтування на гуманістичну парадигму виховної діяльності, розвиток національної освіти і культури зумовлюють необхідність духовного відродження. Обґрунтування нової освітньої парадигми, що забезпечує становлення особистості в просторі існуючих культурних і моральних цінностей, в тому числі і релігійних, розроблення теоретичних основ релігійної освіти – актуальне завдання педагогічної науки, як зарубіжної, так і української. У цьому контексті набуває актуальності відповідний зарубіжний досвід.

Дослідженням розвитку та становлення релігійної освіти у Великій Британії займалися такі вчені, як Нініан Смарт, Джон Халл, Мірче Еліаде, Федір Козирев та інші. Роль та місце релігії в системі освіти зазнають змін. Розроблення відповідних проблем тим більш актуальними, оскільки в ХХ ст. у вивченні релігії досягнуті результати, істотні для розуміння культурної історії людства та діалогу культур, який стає сьогодні нагальною необхідністю. Для більш детального розгляду проблеми згадаємо англійських дослідників, які розглядають значення релігії для духовно-морального розвитку людини, теоретичні проблеми релігійної освіти, особливості її впровадження в систему загальної освіти Великої Британії, а саме: Р. Голдман (R. Goldman), М. Грімміт (M. Grimmit), Р. Джексон (R. Jackson), Дж. та К. Ерріке-ри (J. & C. Erricker), Д. Кіст (J. Keast), Е. Кокс (E. Cox), Т. Кулінг (T. Cooling), Р. Лівінгстон (R. Livingston), Г. Лоукс (H. Loukes), Е. Райт (A. Write), Н. Смарт (N. Smart), Л. Френсіс (L. Francis), Д. Халл (J. Hull), К. Харт (C. Hart) та ін. Проблемам виховання і освіти учнівської молоді у Великій Британії присвячені дисертаційні дослідження Н. Бідюк, Г. Бутенко, О. Волошиної, Г. Воронки, О. Демченко, І. Задорожної, О. Лещинського, Г. Марченко, А. Парінова, Л. Романенкової, О. Скринської, Р. Сойчук, С. Старовойт, В. Червонецького. Проблеми виховання на засадах християнських цінностей досліджуються в дисертаціях С. Бричок, Л. Генік, К. Журби, Т. Ільїної, О. Каневської, Т. Саннікової, Т. Тхоржевської.

Метою статті є дослідження зміни у визначенні поняття «толерантність» у працях британських вчених у контексті неконфесійної освіти.

Підвищення уваги до неконфесійної освіти наприкінці ХХ століття є свідченням парадигмального зсуву в розумінні цілей, задач, змісту, шляхів організації та реалізації шкільної релігійної освіти в сучасних умовах. Рушійною силою цих змін виступає необхідність адаптації освітніх концепцій та підходів до соціокультурної ситуації. Серед найбільш важливих факторів процесу виступають: секуляризація суспільства; розвиток технологій інформаційного обміну та пов'язані з ним явища глобалізації, полікультурності, комерціалізація освіти та знання; системна криза культурної парадигми модерну; поява нових глобальних загроз.

В давнину існувало декілька точок зору на виникнення слова «релігія» (лат. Religio). Так, відомий римський оратор, письменник та політичний діяч I століття до н. е. Цицерон вважав, що воно походить від латинського дієслова «relegere» (знову збирати, знову обговорювати, знову обдумувати), що в переносному значенні означає «благоговіти» чи «відноситися до чогось з особливою повагою та увагою» [8]. Відомий християнський письменник та оратор Лактанцій вважав, що термін «релігія» походить від латинського дієслова «religare», тобто пов'язувати, тому релігію він визначав як союз людини з Богом. Подібним же чином розумів сутність релігії і блаженний Августин, хоча він вважав, що слово «релігія» виникло від дієслова воз'єднувати, і сама релігія означає воз'єднання, поновлення колись втраченого союзу між людиною і Богом. Сучасні вчені в основному погоджуються з точкою зору на виникнення слова «релігія» від дієслова «religare».

Для релігій Давнього Єгипту, Індії, Греції, Риму, ацтеків, майя, давніх германців, давніх слов'ян характерним був політеїзм. Монотеїзм характерний для таких релігій як іудаїзм, християнство, іслам, сикхізм та деяких інших. З точки зору віруючих, що дотримуються вищезазначених релігій, поява їх стала слідством Божої дії. Пантеїзм – вчення, згідно якому Всесвіт (природа) і Бог єдині, тотожні. Пантеїзм був розповсюджений в ряді античних релігійно-філософських шкіл (стойки та ін.) та в низці середньовічних вчень. Багато елементів пантеїзму присутні в різних формах язичництва та неоязичництва, а також в багатьох сучасних синкретичних вченнях: теософії, живій етиці, транссерфінзі та ін.

Існують також релігії без Бога – віра в абстрактний ідеал: конфуціанство; буддизм; джайнізм; синтоїзм, який, наприклад, використовує в храмах дзеркала, як образ безкінечності образів світу, в яких точкою відліку стає людина, яка підходить до дзеркала і починає собою транслювати образ, який згодом трансформується у досить реальне зображення у світі. З приводу відносності та існування Суцього, давньокитайський філософ Лао-Цзи сказав: «Дао пуста, але у використанні невичерпне. ...Воно здається праотцем усіх речей. Якщо притупити його проникливість, звільнити від безпорядку, сподобити пилинці, то воно буде здаватися реально існуючим. Я не знаю чие воно породження, я лише знаю, що воно передує небесному володарю» [5].

Отже, треба надати освіті дітей ширше значення, показати світ з різних сторін, для цього неконфесійна релігійна освіта у школі є оптимальним варіантом, що постійно творчо розвивається.

Питанням виникнення релігії перш за все займається релігієзнавство, що почало формуватися в самостійну галузь знань починаючи з ХХ ст. на перетині соціальної філософії, історії, філософії, соціології, антропології, психології, загальної історії, етнології та інших наук. Хоча деякі вчені відмовляються від думки про існування дорелігійного періоду, а в якості обґрунтування свого погляду вони стверджують, що сучасній етнографії невідомий жоден народ, що не має релігійної традиції.

За загальне визначення поняття релігії можна взяти таке: релігія – це особлива форма усвідомлення світу, зумовлена вірою у надприродне, що включає в себе збірку своєрідних законів, моральних норм та типів поведінки, традицій, обрядів, культових дій та об'єднання людей в організації (церкви, релігійні общини). Також можна визначити релігію як організоване поклоніння вищим силам. Релігія не тільки представляє собою віру в існування вищих сил, але і встановлює особливі відносини до цих сил: вона є діяльністю волі, що направлена до цих сил.

Релігійна система уявлення світу (світо-бачення) спирається на віру і пов'язана зі ставленням людини до духовного світу, деякою надлюдською реальністю, про яку людина знає дещо і на яку вона повинна певним чином орієнтувати своє життя. Віра може бути підкріплена містичним досвідом. Особливе значення для релігії представляють такі поняття «добро», «зло», «моральність», «ціль та сенс життя». Основи уявлень більшості світових релігій записані людьми у священних писаннях, тексти яких, за переконанням віруючих, або продиктовані безпосередньо Богом чи богами, або написані людьми, що досягли, з точки зору кожної конкретної релігії, вищого духовного стану, великими вчителями, особливо просвітленими чи досвідченими. У більшості релігійних спільнот важливе місце займає духовенство (служителі релігійного культу).

Серед основних функцій релігії можна визначити такі: світоглядна (релігія наповнює життя деяким особливим значенням і змістом); компенсаторна чи психотерапевтична (суть її складає здатність релігії компенсувати людині залежність від природних, соціальних катаклізмів, допомогти позбутися почуття власного безсилля, важкого переживання особистих невдач, страху); комунікативна (спілкування між людьми); регулятивна (усвідомлення індивідом змісту деяких цінностей, установок та моральних норм, які присутні у кожній релігійній традиції та виступають своєрідною програмою поведінки людей); інтегративна (дає людям змогу усвідомлювати себе як частину єдиної спільноти, скріплену загальними цінностями та цілями, дає людині можливість самоусвідомлення в суспільній системі, в якій діють такі ж погляди, цінності та вірування); політична (лідери різноманітних спільнот та держав використовують релігію в політичних цілях); культурна (релігія сприяє поширенню культури групи-носія (писемність, живопис, музика, етикет, мораль, філософія)); освітня (релігія передає

специфічні знання, що сприяють розширенню свідомості людини, вихованню людяності, в давні часи церковні школи були головним осередком педагогічної думки в світі).

В узагальненому вигляді визначення ролі релігії в житті людини буде звучати так – релігія допомагає знайти сенс життя, дає відчуття сили, єдності, вчить людяності, моральності, сприяє розвитку культурності, сприяє розширенню свідомості людини, сприяє підняттю рівня досвідченості.

Однією з людських якостей, вихованню якої сприяє релігія, є толерантність (від лат. *Tolerantia* – терпимість) – соціологічний термін, що означає терпимість до інакшого світогляду, способу життя, поведінки та звичаїв [7]. Толерантність не означає прийняття іншого світогляду чи образу життя, вона має на увазі надання іншим права жити у відповідності до свого світогляду. Толерантність означає повагу, прийняття вірного розуміння інших культур, засобів самовираження та проявів людської індивідуальності. Під толерантністю не розуміють поблажливості чи нещирості. Прояв толерантності також не означає терпимості до соціальної несправедливості, відмови від своїх переконань чи компроміси чужим переконанням, чи нав'язування своїх переконань іншим людям. В соціології під толерантністю розуміють визнання і прийняття іншої людини чи спільноти, поважне ставлення до його поглядів, образу життя, віросповідання, національності.

Толерантне ставлення розглядається як соціальна цінність, що забезпечує права людини, свободу і безпеку. Формування цього поняття часто пов'язують з гуманістичними ідеалами. Толерантність, за поглядами соціологів, представляє собою норму цивілізованого компромісу між конкуруючими культурами і забезпечує збереження різноманіття, природного права на несхожість, індивідуальність.

В багатьох культурах поняття «толерантність» є своєрідним синонімом «терпимості»: латинською *tolerantia*, англійською *tolerance*, німецькою *toleranz*. Крім того, у сучасних словниках вказується на пряме трактування толерантності як терпимості. Поняття «толерантність» було введено в наукове використання у XVIII столітті. Його почали використовувати у ліберальних журналах з середини XIX століття, але з 1930-х років воно практично зникло з політичної лексики, поки знову не з'явилося на початку 1990-х років. Слово «толерантність», хоча і використовується як синонім «терпимості», несе в собі інші значення. Толерантність – це активна соціальна поведінка, до якої людина приходиться добровільно і свідомо [7].

Згідно Декларації принципів толерантності (ЮНЕСКО, 1995 р.) толерантність визначається в такий спосіб: «...цінність і соціальна норма громадянського суспільства, що виявляється у праві усіх індивідів громадянського суспільства бути різноманітними, у забезпеченні стійкої гармонії між різними конфесіями, політичними, етнічними та іншими соціальними групами, у повазі до відмінно різних світових культур, цивілізацій та народів, готовності до розуміння та співробітництва з людьми, що відрізняються за зовнішністю, мовою, переконанням та віруванням» [2].

У визначенні поняття «толерантність» у Преамбулі Уставу ООН наголошено на необхідності «проявляти терпимість і жити разом, в мирі один з одним, як добрі сусіди» [6]. Тут лексема отримує не тільки дієве, соціально-активне забарвлення, але й розглядається як умова успішної соціалізації (інтеграції в систему суспільних відносин), що містить в собі вміння жити в гармонії, як із самим собою, так і зі світом людей (мікро- і макросередовищем).

Узагальнюючи вищесказане можна зробити висновок, що релігійний аспект освіти актуальний як у Європі, так і в Україні, і потребує подальшого вивчення, особливо в сучасному відкритому світі. В педагогічній науці проблема духовності займає особливе місце оскільки має на меті не лише виробити, окреслити, визначити шляхи, засоби і методи формування певних компетентностей, знань, умінь, а ще й прищепити і розвинути певні якості, здатності, риси характеру і поведінки. Усе це свідчить про доцільність вивчення релігійної освіти як сутності виховного процесу у сьогоденному полі педагогічної науки.

Список використаних джерел:

1. Булгаков С. *Свет невечерний* / С. Булгаков. – М.: Республика, 1994. – С. 17–19.
2. Декларація принципів толерантності [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://school-sector.rln.ru/prava/zakony/tolerance/htm>.
3. Козырев Ф.Н. *Гуманитарное религиозное образование* / Ф. Козырев. – СПб. – 2010. – 392 с.
4. Кун Т. *Структура научных революций* / Т. Кун. – М.: Прогресс. – 1977. – 379 с.
5. Лао Цзы. *Древнекитайская философия* / Лао Цзы. Дао де Цзин. Ян Хин-Шун / Дао Де Цзин в 2 т. М.: Мысль, – 1972. – 214 с.
6. Преамбула Устава Организации Объединенных Наций [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/documents/charter/preamble.shtml>.
7. *Словник української мови: в 11 тт.* / АНУРСР. Інститут мовознавства [за ред. І. К. Білодіда]. – К.: Наукова думка, 1970-1980. – т. 10, 1979. – С. 179.
8. Цицерон. *Учение академиков* / Пер. Н. А. Федорова. – М, 2004. – 320 с.
9. Эйнштейн А. *Физика и реальность* / А. Эйнштейн. – М.: Наука, 1965. – С. 58.